

نهم وتاره باسی نهم خالانه دهکته: شەر عییته چییه؟ چهند جور شەر عییته ههنه له عیراقد و شەر عییته که دهسه لاتداره ناوی چییه و چون دروست بویه؟ نیش و کاری نهم شەر عییته چییه له ناو حزب، کۆمهنگا، سیستمی پهروه رده، تهندروستی،... هتد، وله زهماندا؟ چهند خال و پرسپاری گرنگ بو عیراق، وشهیهکی کورت لهسه شری میدیای، ونهجمای نهم وتاره. لهم نووسینهدا باسی شەر عییته جیاوازی دیموکراسی، سایکولوژی، کۆمه لایهتی، پهروه ردهیی، تهندروستی، تاکه کهس، بیرۆکراتیک، دیموکراتی یان Traditionnelle, légale-rationnelle, dynastique, charismatique... هتد، به شیوهیهکی زور قول ناکهین 1. کونسپیتی شەر عییته کونسپتهکی زور قورس، complexe و خاوهنی نیقولوسیونیزی تاییهتی خویه له زهماندا و نیستا زور complexifiée بویه.

دتوانی نهم کونسپیتیه بو زور شت به کار بینی؛ له زهمان و مهکاندا خاوهنی تاییهتمه ندیهکانی تاییهتی خویه. به کورتی و به عهقلهکی زور ساده کونسپیتی شەر عییته په یوه ندیهکی زور نزیکه وه هیه به کونسپیتیهکانی وهک یاسا، راستی و دادپهروه ری، حکومرانی، دهسه لات، زانین، عهده لهت،... هتد. به ریگای جیاواز به دهست دههینی: تهقلیدی، زانین، ستهم و زولم زور داری، ههلیژاردن،... هتد، و

Se rapporte sur une autorité (personne, groupe, organisation, Etat...etc), et est fondé sur des principes, des bases éthiques, légales, juridiques...etc, et autorise l'exercice du pouvoir sous ses différentes formes.

چهند خال و پرسپاری گرنگ بو عیراق، هوشیار بارزانی گووت: " شەر عییته دهسه لات به شیوهیهکی گشتی چون بویه له سالی ۱۹۲۱ تا رووخاندنی دیکتاتۆریهتی سه دام؟ به شیوهیهکی زور ساده، 'مهکرو' و به کورتی: شەر عییته کودهتا، تهقلیدی و دیکتاتۆریهته،... هتد. پاش رووخاندنی رژیمیه به عسی له ۲۰۰۳ وه تا نیستا چهند جور شەر عییته که پهیدا بوونه له ناو گوند و شارهکاندا وهک شەر عییته شیعه، سوننه، دینی، سیاسی، کوردی، نهکتهری دهولی خارجی، میلیشیای (حزبی)،... هتد، که ههموویان له سه رانسهری عیراقد خاوهنی چهند هۆکاری هاوبهشن. پینش رووخانی سه دام زوریهی زوری نهم شەر عییته تانه هه ر نه بوون یان نامرازیک بوون بو نهکتهری دهولی خارجی و تا رادهیهکی زور جهماوهر ناگادار نه بو له کردار، رفتار، فکر، و نیش کردنی نهم چینی سیاسی و دینی. نایا جهماوهر، کۆمهنگا، قوتابی، شیعه، کورد، سوننه، کریستیان، نهندامی حزبی، پۆلیس، هیزهکانی نهمی، فلان کهس، پینشمه رگه، عهسکهر، مامۆستا، جوتیار، کریکار، رۆژنامه نووس، دادوهر،... هتد، ناگاداره یان نه که نیستا ههمو شار و گوندیک له عیراقد شەر عییته تاییهتی خوی هیه.

پینش رووخانی دیکتاتۆریهتی سه دام، نیش و کاری نهم چینی سیاسی و دینی عیراقی چی بو؟ به چ شیوهیهک و چون دهژین؟ نهم شەر عییته جیاوازی سیاسی، نابوری، میدیای، نایینی، دادپهروه ری، حکومرانی،... هتد، چینی سیاسی و دینی که ههمووی له سه ر بهرژه وهندی خویان و نهکتهری دهولی خارجی، دزی، گهندهلی و تیکدانی فهزای گشتیه چون بویان دروست بو؟ به یارمهتی نهکتهری دهولی خارجی On a silver platter شەر عییته له عیراقد له سه ر چی دروست بویه؟ نایا نهم شەر عییته گورانکاری خوی دهبینیت له زهماندا؟ نایا نهم دۆخه نیستا وهلامی نهم دوو پرسپاره ناداتهوه؟ هۆکارهکانی هاوبهشی شەر عییته چینی سیاسی و دینی له سه رانسهری عیراقد: پاراستنی بهرژه وهندی شهخسی و نهکتهری دهولی خارجی، کۆیله وحهیوان کردنی کۆمهنگا، نهندامی حزبی، عهسکهر، بازرگان، پۆلیس، پینشمه رگه، قوتابی، مامۆستا، جوتیار، کریکار، رۆژنامه نووس، دادوهر،... هتد؛ شەر عییته جیاوازی دینی، سیاسی، میدیای، نابوری، دیموکراسی، په رله مان، حکومرانی،... هتد، شەر عییته دزی، گهندهلی بن سنوور، ستهم، زولم و زور داری، تالانی سهروهت و سامانی کۆمهنگا، شەر عییته کی بن شه رم، سابت و گونجاوه له گهل ههمو بارودۆخیکدا... هتد. هۆکاریکی تری هاوبهشی نهم شەر عییته که زوریهی خه لک ناگادار نین نهوهیه که به بن شه رمی و زور باش به نهم شەر عییته دهژین. له ژیر "شەر عییته" حزبی، دینی، تهقلیدی، دیموکراسی، نهکتهری دهولی خارجی چینی سیاسی و دینی چون و به چ شیوهیهک دهژین؟

نایا نهندامی حزبی، جهماوهر، کۆمهنگا، هیزهکانی نهمی،... هتد، ناگادارن یان نه له خواردنی مادی، کۆمه لایهتی، نابوری، سیاسی، دهروونی، نایینی، راگه یاندن،... هتد، که چینی سیاسی و دینی عیراقی به جهماوهر دهن دهن چونه؟ نهم بارودۆخه نیسبات دهکته که دینامیکی شەر عییته جیاوازی عیراقی ههمووی له سه ر دزی و گهندهلی بن سنوور، حه یوان کردنی کۆمهنگا، پاراستنی بهرژه وهندی شهخسی و نهکتهری دهولی خارجی،... هتد، و هه ر له بهر نهوهش رۆژ به رۆژ بی شەر عییته رده بن... هتد. له مهکاندا، شەر عییته له عیراقد تاییهتمه ندیهکانی تاییهتی خوی هیه: بارزان، کوردایهتی، دیموکراسی تاییهت، نایینی (شیعه، سوننه، حزبوللای تاییهت، نیسلامی تاییهت،... هتد)، هه لیژاردن، حزبی، ماتریالیزم، عهشایه ری،... هتد. = ههمووی درۆ، دزی و گهندهلی بن سنوور؛ گالته و یاری کردنهکی تاییهت به کۆمهنگا، جهماوهر؛ نزم کردنی ناستی ویزدانی جیاوازی نهکتهری تاکه کهس و ویزدانی جهماوهری،... هتد. وایه یان نه چینی سیاسی و نایینی بی شهخسیهتی عیراقی؟"

پینشینی چی له م دۆخه دهکهن: زاخو، دههۆک، سه ماوه، حله، ناسریه، خانقین، هه لهجه، نیره یی، که لار، بارزانی، رانیه، فلان عه شیرهت، هیزهکانی ناسایش و پاراستن، سلیمانی، گهر میانی، چه مچه مال، نامیدی، ناکرینی، هه ولیزی، به خدادی، به سراوی، نهجهفی، موسلی، کهر کووی، فه لووجهی،... هتد. وه ره نه ترسه و زور گرنگ و پیویسته نهم گورانکاریه گوند به گوند و شار به شار بیت. ده لنین حسن، حسنوک بووته به سه له فی؛ پووچی وین شهخسیهتیت پیروژهت بیت. یه کیک 2 له سو فییهکان له هیندستان ده نیت:

"Les religions sont les écoles maternelles des êtres humains". Elles nous donnent une certaine idée de ce qu'est Dieu et cherchent à instiller en nous les valeurs morales et éthiques fondamentales, rien de plus."

هوشیار بارزانی گووت: " له کاتیکیدا که شەر عییته جیاوازی دینی، سیاسی، حکومرانی، نابوری، تهندروستی، پهروه رده، کۆمه لایهتی، راگه یاندن له ناو ههمو عیراقد شەر عییته کی دزی، گهندهلی بن سنوور، تیکدانی فهزای گشتی و پاراستنی بهرژه وهندی چینی سیاسی، دینی و نهکتهری دهولی خارجی،... هتد، نایا هه لیژاردنی جیاواز، کۆبوونه وه، په رله مان، دیموکراسی،... هتد، مانایهکی هیه؟ نهم شەر عییته، که شەر عییته کی Constraint, enslavement, despotism، نهکتهری دهولی خارجی و کۆیلایهتی،... هتد، چهند خال ناشرکا دهکات:

شخصیهتی نهم بهر پرسیانه که شخصیهتهکی: بیکهنگ، ترسوک، لاواز؛ ویزدانهکی جیاوازی نرم، نهم؛ رۆژ به رۆژ دهولمه‌ندتر دهبن؛ که جه‌ماور، خه‌لک ده‌ترسیت بچنه نه‌خوشخانه؛ ده‌توانی به ناسانی دکتوراکهت و پروانامه‌ی زانکۆت بکری؛ به‌رده‌وام بونی تالان کردنی سه‌روهت و سامانی کۆمه‌لگا؛ ده‌توانی خاوه‌نی چهند موچه، خانوو، نۆتۆمییل و زه‌ویی گه‌وره بی؛ ده‌توانی بیکۆژی فلان کەس، رۆژنامه‌نووس، چالاکوان (یان رفاندنی چالاکوانان)، ... هتد؛ تیکدانی فه‌زای گشتی؛ به‌رده‌وام بونی حه‌یوان و میلیشیا کردنی جه‌ماور، شار، گوند، ... هتد. = هه‌موو عیراق به نهم شه‌ر عیبیه‌تی چینی سیاسی و نایینی عاده‌ت کردوو به شیوه‌یه‌ک که نهم شه‌ر عیبیه‌ته دو‌باره ده‌بیت‌هوه له زه‌ماندا، بۆیه نهم دۆخه‌ی نیستا هه‌ر به‌رده‌وامه.

هوشیار بارزانی گووت: " نایا کۆمه‌لگا، نه‌ندامی حزبی، هیزه‌کانی نه‌منی، ... هتد، ده‌زانن یان نه، به چ شیوه‌یه‌ک وچۆن به‌رپرسیه‌کانی مه‌رکه‌زی و سه‌کرتیری حزبی، نه‌نجوومه‌نی 'بالای' حزبی، مه‌لای سیاسی و دینی رۆژ به رۆژ دهولمه‌ندتر ده‌بن؟ له ژیر رژیمی دیکتاتۆری دا وه‌ک سه‌دام یان نه‌سه‌د، نه‌گه‌ر تو نه‌ندامی حزبی نه‌بایا خاوه‌نی ژیناییکی ناسایی نه‌بووی. له عیراقی نیستادا نه‌گه‌ر حزبی، میلیشیا یان نیسلامی نه‌بی ژینات چۆنه؟ 'تیکدانی' ویزدان و سایکۆلۆجی جه‌ماوره‌ی چۆن و به چ شیوه‌یه‌که؟ نیستا کن له " وه‌زاره‌ته‌کان " نیش و کار ده‌کات؟ کو‌ر و کچی به‌رپرسیه‌کانی مه‌رکه‌زی و سه‌کرتیری حزبی، نه‌نجوومه‌نی 'بالای' حزبی، مه‌لای سیاسی و دینی... هتد. %۹۰ دی بیکاری چهنده له ناو گوند و شاره‌کاندا؟ %۱۰۰ دی میلیشیا چهنده له ناو کۆمه‌لگادا؟ infiltration نه‌کته‌ری ده‌ولی خارجی له ناو وه‌زاره‌ت و داموده‌زگایه‌کانی حکومی چهند %۹۰؟ %۹۰ یان %۱۰۰.

چهند %۱۰۰ دی سه‌روهت، سامان، وپاره‌ی عیراق بو جه‌ماور و کۆمه‌لگا به‌کار ده‌هینریت و به چ شیوه‌یه‌که؟ ژیان به شیوه‌یه‌کی گشتی چۆن و به چ شیوه‌یه‌ک له لایهن میلیشیاکانه‌وه هاتووته ریکخستن، ریکخستنی نابوری، میدیای، سیاسی، کۆمه‌لایه‌تی، نایینی، سایکۆلۆجی، په‌روه‌ده‌یی، ته‌ندروستی، گواسته‌هوه، ... هتد. = پاراستنی به‌رژوه‌ندی چینی سیاسی، دینی و نه‌کته‌ری ده‌ولی خارجی و به‌رده‌وام بونی حه‌یوان کردنی کۆمه‌لگا به شیوه‌کانی جیاوازی حزبی، نایینی، په‌روه‌ده‌یی، سایکۆلۆجی؛ شه‌ری جیاوازی چینی سیاسی و دینی عیراقی به شیوه‌یه‌کی زۆر پیس و شاره‌زا له‌گه‌ل کۆمه‌لگادا... هتد.

نامانجه‌کانی 'شه‌ری' میدیای (تۆره کۆمه‌لایه‌تییه‌کان، نینته‌رنیت، رۆژنامه‌کان، رادیۆ و ته‌له‌فزیۆن) له‌نیوان حزبه‌کانی عیراقی مانای چیه‌ی و نهم شه‌ره خاوه‌نی چ شه‌ر عیبیه‌ته‌که؟ - خایاندن، سه‌رشویندن و غافل کردنی جه‌ماور، کۆمه‌لگا، نه‌ندامی حزبی، هیزه‌کانی نه‌منی، ... هتد، به شیوه‌یه‌کی زۆر زانا و شاره‌زا که ویزدانی جه‌ماوره‌ی ناگادار نیه. - شارده‌وه‌ی تاوانه‌کانیان وله ژیر نهم شه‌ری میدیای شانۆیی، داها‌تی به‌رپرسیه‌کانی مه‌رکه‌زی و سه‌کرتیری حزبی، نه‌نجوومه‌نی 'بالای' حزبی، مه‌لای سیاسی و دینی... هتد، رۆژ به رۆژ زیاتر ده‌بیت. - به‌رده‌وام بوون و پاراستنی نهم شه‌روه‌ی ویزدانی شه‌خسی و جه‌ماوره‌ی میدیای. - به هیچ شیوه‌یه‌ک ناگاداری خۆت نی و داخستنی ده‌نگی ویزدان، به شیوه‌یه‌کی زۆر نابهرپرسیانه و ناشیرین مامه‌له له‌گه‌ل خۆت و کۆمه‌لگا ده‌که‌ی. - میلیشیا‌یه‌کی تاییه‌تی میدیای. = کۆیلایه‌تی و low vibrations.... هتد.

نهم شه‌ر عیبیه‌تی میدیای وه‌ک شه‌ر عیبیه‌ته‌کانی تر، خاوه‌نی تاییه‌تمه‌ندیه‌کانی تاییه‌تی خۆیه وه‌ک: له خزمه‌ت کردنی چینی دینی، سیاسی، نه‌کته‌ری ده‌ولی خارجی و کۆیله کردنی کۆمه‌لگا دایه؛ %۹۷ دی نووسین (زۆر بوونی بئ سنووری گووت، هه‌وال و ده‌نگوباس یه‌کیکه له تاییه‌تمه‌ندیانی په‌یدا بونی نینته‌رنیت و تۆره کۆمه‌لایه‌تییه‌کان)، وتار و هه‌واله‌کان پیکه‌تاونوه له قسه، گووت، به‌رژوه‌ندی شه‌خسی و حزبی، نه‌زانین، قسه‌لوک، ساویلکاتی و ناسته‌کی زۆر نرم؛ خارج نه‌بوون له ویزدانی 'د' و ناودانی نه‌زانین و خۆپه‌ره‌ستی خۆته. " وایه یان نه فلان کەس که به به‌رده‌وامی چ له داخل یان خارجی عیراق له سه‌ر ته‌له‌فزیۆنه‌کانی جیاواز هاوار ده‌که‌ی که خاوه‌نی دکتۆرای ساویلکاتی و نه‌زانینه‌کی تاییه‌تی.

هوشیار بارزانی گووت: " شه‌ر عیبیه‌ت به شیوه‌یه‌کی گشتی له عیراقدا په‌یوه‌ندیه‌کی زۆر نزیک به ترسه‌وه هه‌یه 3. له ناو هه‌ر کۆمه‌لگایه‌کدا ویزدانه‌ک هه‌یه به ناوی ویزدانی جه‌ماوره‌ی که نهم ویزدانه هاتوته داپۆشین و " داخراوه " له عیراق به ترس، پاره و دین. زۆر گرنگه تیگه‌شتن له ترس بو نه‌وی که خۆتان لئ رزگار کهن. ترس نه به‌س ناستی ویزدان زۆر نرم ده‌کته به‌لام جلوبه‌رگه‌کی تاییه‌ت بو تو، نیمه، کۆمه‌لگا، نه‌ندامی حزبی، ... هتد، دروست ده‌کات به شیوه‌یه‌ک که ناتوانی ببینی یان تیگه‌ی چی رووده‌دات و چۆن خۆت له زنجیری کۆیلایه‌تی حزبی، میلیشیا، سایکۆلۆجی، نابوری، سیاسی و دینی... هتد، رزگار بکه‌یت؟ "

په‌یامی به‌رپرسیه‌کانی مه‌رکه‌زی و سه‌کرتیری حزبی، نه‌نجوومه‌نی 'بالای' حزبی، مه‌لای سیاسی و دینی... هتد، بو جه‌ماور، کۆمه‌لگا، نه‌ندامی حزبی، هیزه‌کانی نه‌منی، ... هتد، و بو هه‌موو عیراق چیه‌ه؟ هوشیار بارزانی گووت: " په‌یامی شه‌ر عیبیه‌تی نهم به‌رپرسیانه زۆر ناشکرایه بو هه‌موو عیراق: -. میلیشیا و نه‌ندامی حزبی، جه‌ماور، هیزه‌کانی نه‌منی، ماموستا، قوتایی، دادوهر، عه‌سکه‌ر، جوتیار، کریکار، رۆژنامه‌نووس، ... هتد، نیوه کۆیله و حه‌یوانن په‌لام پیوسته حه‌یوانترین. - په یارمه‌تی نیوه، نیمه رۆژ به رۆژ دهولمه‌ندتر ده‌بین. - په یارمه‌تی نیوه و نه‌کته‌ری ده‌ولی خارجی کولتۆوری دزی، گهنده‌لی، تیکدانی فه‌زای گشتی، شه‌ری تانیفی، میلیشیا کردنی شار، گوند، کۆمه‌لگا و تیکدانی ویزدانی جه‌ماوره‌ی، ... هتد، رۆژ به رۆژ به هیزتر ده‌که‌ین. - له‌بهر به‌رژوه‌ندی خۆمان له‌م دۆخه‌دا، هیچ گۆرانکارییه‌کی راسته‌قینه جگه له گۆرانکاری شانۆیی دروست نابیت. - ... هتد. "

چینی سیاسی و دینی عیراقی به شیوه‌یه‌کی گشتی، نیستا بارودۆخی شه‌ر عیبیه‌تی نیوه چۆنه؟ هوشیار بارزانی گووت: " کوشتنی فلان کەس، رۆژنامه‌نووس، چالاکوان، خۆبیشاندهران؛ دزی و گهنده‌لی زۆر قوولی زانا و یروفیشنال به شیوه‌یه‌کی ستوونی و ناسۆیی سیاسی، نابوری، دینی، حکومرائی، ... هتد، و deflection رۆجی و مه‌عنه‌ی نهم به رپرسیانه نیسیات ده‌کته که پۆن و هه‌ست کردن به هیچ جوهر شه‌ر عیبیه‌ته‌ک له عیراقدا نه‌ماوه، نه شه‌ر عیبیه‌تی سیاسی، حزبی، حکومرائی، دینی، نابوری، راگه‌یاندن، ... هتد. نهم شه‌ر عیبیه‌ته نیستا له سه‌رانسری عیراقدا له بارودۆخه‌کی تاییه‌ت دایه: ناشه‌ر عیبیه‌تی زۆر به‌ر بلاو و بيشکوتوو (Advanced and widespread delegitimization). "

نه‌نجامی نهم و تاره چیه‌ه؟ هوشیار بارزانی گووت: " نهم ده‌سه‌لاته خۆی هاوار ده‌کته که شه‌ر عیبیه‌تی رۆژانه‌ی نیمه = خزمه‌ت کردنی نه‌کته‌ری ده‌ولی خارجی، تالانکردن و حه‌یوان کردنی کۆمه‌لگا، تیکدانی فه‌زای گشتی، میلیشیا کردنی شار، گوند، دزی و گهنده‌لی بئ سنوور، کوشتنی فلان کەس، رۆژنامه‌نووس، چالاکوان، خۆبیشاندهران، ... هتد. = نیسیات کردنی چهند شت له زه‌ماندا وه‌ک: ترسی نهم به‌رپرسیانه زۆر زور گه‌وره‌تره له ترسی نه‌ندامی حزبی، کۆمه‌لگا، ... هتد، بو؟ چونکه به‌رپرسی له کوشتنی هه‌زاران کەس، به‌رپرسی له تالانی سه‌روهت و سامانی کۆمه‌لگا، گوند،

شار، تیکدانی فهزای گشتی،...هتد؛ سه‌رشیاندن، خایاندن و غافل کردنی به‌دهوامی نه‌ندامی حزبی، قوتابی، جه‌ماوهر، هیزه‌کانی نه‌منی، کۆمه‌لگا، رۆژنامه‌نووس،...هتد؛ ینویسته‌نهم به‌پرسانه‌رۆژ به‌رۆژ ده‌وله‌مه‌ندترین،...هتد. چینی سیاسی و نایینی له‌عیراق چیتر شه‌رعیه‌تی نییه. رۆژ به‌رۆژ ویژدانی جه‌ماوهری و شه‌خسی ناگادارت‌ده‌بیته‌وه. به‌لام‌نهم ناگاداریوونه‌وه گرنگه‌به‌شیوه‌یه‌ک بیت که ده‌ست به‌رده‌ن له‌فکر، نیش و کار کردنی کلاسیکی، ره‌فتار، کردار و نترژی که‌فن. بو؟ چونکه‌به‌کاره‌ینانیان = به‌رده‌وام بوونی نهم بارودوخی زۆر خراب، نالوز و جیاوازه، میلیشیا و حیوان کردنی خۆت و کۆمه‌لگایه. به‌سه‌ری نیوه‌یه‌ک چاره‌تان هه‌یه‌به‌لام هه‌ر چهند زوتر حالی بی بو نیوه‌باشتره = وه‌ره = په‌یوه‌ندیه‌کی زۆر نزیکه‌وه هه‌یه‌به‌"ویژدانه‌کی به‌رزتر" و خارجی زهمان و مه‌کانه."

نه‌گه‌ر نه‌خه‌وتووبی، کۆیله‌ی جیاوازی حزبی، دینی، نابوری،...هتد، یان خۆپه‌رسته‌کی بی سنوور نه‌بی ده‌زانی که بلاوکردنه‌وه و ی‌conscious download نهم وتاره له‌ناو ویژدانی شه‌خسی و جه‌ماوهری زۆر گرنگه.

م. امین

1. For more information see Pierre Bourdieu, Jürgen Habermas, Max Weber
2. Ram Chandra de Shajahanpur (Babuji)
3. <http://kcdme.com/M%20Amin%2004.12.2020.pdf>